

CAPUT II.

DOCTRINA TRADITIONIS DE UNITATE NUMERICA NATURAE DIVINAE
IN PERSONIS REALITER DISTINCTIS.

THESIS VIII.

Communis fides christiana saeculo IV. in eunte in distinctas personas unius divinaz naturae demonstratur ex historia haeresis Arianae eiusque condemnatione in Concilio Nicaeno.

* Communis fidei a Patribus tradita ante Concilium Nicaenum saeculo IV. in eunte Ecclesia profitebatur unum Deum unamque divinam naturam in tribus distinctis personis, secundum quam fidem velut definitio clarissima adversus novam haeresim in Concilio Nicaeno constitutum est symbolum, Filium esse Patri consubstantiale.

I. Quae fuerit universalis ac constans fides Ecclesiae tempore, quo Arius suam doctrinam primum protulit, apparet tum ex modo, quo haeresis denuntiata est Ecclesiae et denuntiatio suscepta, tum ex fraudulentis artibus quibus eam haereticis tegere studebant.

1°. Quando primum Arius suam sententiam palam aperuit, Alexander Episcopus Alexandrinus ad Alexandrum Constantinopolitanum (ut inscribitur apud Theodoretum) (1), et ex Concilio Alexandri habitu ad universi orbis Episcopos litteras dedit, quibus haereticum universae Ecclesiae denuntiavit, eiusque novitatem contra fidem traditam iuxta genuinum sensum Arii exposuit, ne fraude et fucatis vocibus ipse cum suis tum adhuc paucis foederatis haeresim tegere, et ita alicubi in communionem ecclesiasticam obrepere posset. Nihil enim dubitabat Alexander eiusque Concilium, quin cognito Arii sensu, negantis unam Verbi naturam cum Patre, ab universi ubique terrarum Episcopis tamquam impius damnaretur. Multa habens dicere, inquit ep. ad Alexandrum (apud Theodoret. H. E. I. c. 3.), supercedo, quod molestum putem pluribus admonere doctores

(1) Ex contextu apparet, epistolam fuisse datam ad plures Episcopos, inter quos utique fuerit Alexander Byzantii. Cf. cl. Hefele Hist. Conc. T. I. p. 238.

unanimes. Ipsi enim a Deo edocti estis non ignorantes, hanc quae adversus ecclesiasticam pietatem nuper se extulit, Ebionis et Artemae doctrinam esse et aemulationem Pauli Samosateni, qui in synodo et iudicio, qui ubique sunt Episcoporum, ab Ecclesia est electus. Queritur, quod Arius et pauci eius sectatores a totam apostolicam gloriam calumniante, divinitatem Christi negando et impium Iudaeorum et gentilium de Christo opinionem confirmant. ib. p. 525. In altera epistola ad universos Episcopos scribit Alexander cum suo Concilio: multae quidem etiam ante hos extitentes haereses, quae plus aequo andae in dementiam lapsae sunt. Hi vero omnibus suis sententiunculis molientes subversionem divinitatis Verbi, utpote propinquiores Antichristo quodammodo illas iustificaverunt; quapropter condemnati et recisi sunt ab Ecclesia. Dolemus quidem hos, qui et ipsi doctrina Ecclesiae olim imbuti erant, iam ab ea descivisse (Opp. Athanas. T. I. p. 399). Quis umquam, exclamat, talia audivit? aut quis nunc audiens non obstupescat et aures obstruat, ut ne talium verborum sordes auditum contaminet? ib. p. 398.

Consensum universalem manifestum reddiderunt Episcopi iam ante Concilium Nicaenum litteris scriptis ad Alexandrum, ut ipse testatur in ep. ad cognomenum Constantinopolitanum (1), cum non nisi paucissimi iisque ipsi sub vocibus ambiguis haeresim dissimulantibus Ario faverent; maxime vero consensus clarissime patuit in ipso Concilio. Episcopi qui plus minus trecenti convenerant, inquit Athanasius, mansueti ac perhumaniter ab iis postularunt, ut suae doctrinae rationem redderent et pias demonstrationes. Qui ut loqui cooperant, digni condemnatione habiti sunt, ipsique inter se altercabantur, et videntes inextiri-

(1) Istos, fratres carissimi et fide nobiscum consentientes, aver sati una nobiscum contra insanam eorum temeritatem adiungite suffragia non aliter ac alii collegae nostri, qui indignabundi adversus eos mihi scripserunt epistolam et libello contra eos edito subscripterunt, quae omnia per filium meum Apionem diaconum ad vos misi, epistolam scilicet (Episcoporum) totius Aegypti et Thebaidis, Lybiae ac Pentapolis, et Syriae et Lyciae et Pamphylliae, Asiae, Cappadociae et regionum finitimarum.

cabilem suaे haeresis absurditatem muti permanserunt... . Abolisit itaque vocabulus ab illis exoogitatis Episcopi contra eos exposuerunt sanam et ecclesiasticam fidem (symbolum), cui cum omnibus subscriberent, subscripterent etiam Eusebiani » Athan. de decret. Nic. n. 3. Advertendum merito est cum Rufino, inter hos condemnatores novitatis fuisse imprimis illos Episcopos non paucos, qui tempore persecusionis pro eadem fide christiana Confessores extiterant. « Cum in eodem Concilio esset Confessorum magnus numerus sacerdotum, omnes Arii novitatibus adversabantur. Favebant vero ei viri in quaestionibus callidi et ob id simplicitati fidei adversi » Ruf. H. E. I. I. c. 2.

2° Arius ipse et multo magis postea Ariani coacti sunt suam haeresim tegere iis vocibus et sententiis, quae in obvio sensu Filium exhiberent verum Deum atque hoc ipso natura unum cum Patre, ne patefacta genuina sua sententia continuo ab omnibus impii haberentur. Arius quidem ipse e. g. in epistola ad Eusebium Nicomediensem tum doctrinam Alexandri absurdis modis pervertit, quasi docendo aeternitatem Filii negasset eum genitum, tum suam sententiam ita exhibet, quasi admittens Filium verum Deum aeternum, solummodo docuisse Patrem esse principium Filii. « Nos autem, inquit, docimus et docemus, Filium non esse ingenitum, neque partem ingeniti ullo modo, neque ex aliquo subiecto (αὐτὸς ἐξ ὑποκειμένου τίνος), sed voluntate et consilio ante tempora et ante saecula existisse plenum Deum (ὅτι θελησστὶ καὶ βούλῃ ἵπτοτη πρὸ αἰώνων πλήρης θεός), unigenitum, immutabilem, et antequam gigneretur sive consideretur sive definiretur sive fundaretur, non fuisse; ingenitus enim non erat. Exagitamus, quia diximus, Filium habere principium, Deum vero esse sine principio (ἀρχὴν ἐχει ὁ θεός, ὁ δὲ θεός ἀναρχός ἔστι). Propterea exigitur, et quia diximus, Filium esse ex non existantibus (ἐξ οὐκ ἔντων); hoc vero diximus, quatenus neque est pars Dei neque ex aliquo subiecto » (apud Theodoret. H. E. I. I. c. 5). Eadem fraude in professione fidei Constantino oblata. Arium « proprias impietatis voces occultasse », narrat Athanasius (ep. ad Epise. Aegypti n. 18. cf. Socratem H. E. I. I. c. 26). Est

evidens, omnes has locutiones: « Filius est plenus Deus, est ante saecula genitus, est immutabilis, Pater est sine principio et est principium Filii, » esse desumptas ex doctrina totius Ecclesiae iam tunc temporis ita universalis ac rata, ut haereticus ipse eodem modo loqui cogeretur, et huic publicae eoque ipso in sensu obvio intelligendae professioni subiictere sensus contortos, qui nemini in mentem venire possent nisi conanti verba clarissima sophisticis artibus detorquere ad significationem contrariam ei, quam ex communis omnium sensu in quovis sincero sermone et multo magis in publica quotidiana totius populi christiani professione fidei necessario habent.

Iisdem fraudibus etiam deinceps Ariani agere coacti erant, ut scilicet verbis uterentur, quibus populi putarent enuntiari divinitatem Filii, eisque deinde subiicerent sensum alienum non nisi sophistis intelligibilem; quae vero locutiones ecclesiasticae nulla arte possent detorqueri in aliud sensum, eas a se reiici dicerent non iam, quod veram Filii divinitatem negarent, sed ex aliis confictis rationibus, puta quod verba non reperirentur in Scripturis, quod possent intelligi sensu Sabelliano, quod divisionem aut multiplicationem divinae naturae, et (ut Cyrilus Alex. Thesaur. I. IX. T. V. P. I. p. 68. ex Eunomio refert) « sectionem naturae in dualitatem » indicare possent. Atqui huiusmodi fraudes evidenter ostendunt fidem ac professionem communem omnium Ecclesiarum tum, cum inferretur nova haec pestis, hanc fuisse, quod Filii est verus Deus non secus ac Pater, hocque ipso Pater et Filius et (propter paritatem rationis) Spiritus Sanctus tres sunt unus Deus. De haec Arianorum simulatione conqueritur s. Athanasius. « Si hanc fidem (Arii) ecclesiasticam esse confidunt et existimant, suam sententiam aperte declarant. Nemo enim accensam lucernam sub modio ponit sed super candelabrum, ut omnibus ingredientibus luceat. Si ergo defendere possunt, scribant quae supra allata sunt (verba genuina Arii), suamque haeresim nudam omnibus tamquam lucernam exhibeant, Alexandrum beatae memoriae Episcopum aperte accusent, quod iniuste elecerit Arium haec dicentem, conquerantur

de Nicaena Synodo, quae reiecta impietate consignavit et edidit piam fidem. Verum id eos non facturos, pro certo habeo; neque enim adeo sunt ignari malorum, quae commenti sunt et spargere nituntur, sed probe sciunt, licet initio simpliciores vano surripuerint artificio, suam sententiam illico tamquam impiorum lucernam extinguedam, seque velut veritatis hostes ubique ignominia esse notandos. Hinc est quod... sub modum lucernam suam abscondunt, ut lucere existimet, et ne, si appareret, cognita et reprobata extingueretur. » Ath. ep. ad Episc. Aegypti n. 18. Populus scilicet christianus sub verbis, quae Ariani retinere cogebantur, sensum intelligebat hactenus ab universa Ecclesia creditum et praedicatum. « Et huius quidem usque adhuc impietatis fraude perficitur, ait s. Hilarius, ut iam sub Antichristi sacerdotibus Christi populus non occidat, dum hoc putant illi fidei esse, quod vocis est. Audiant Deum Christum, putant esse quod dicitur, audiant Filium Dei, putant in Dei nativitate inesset Dei veritatem; audient ante tempora, putant id ipsum ante tempora esse, quod semper est. Sanctiores aures plebis, quam corda sunt sacerdotum » Hilar. contr. Auxent. n. 6. Hisce artibus non modo plebes sed quandoque etiam Episcopos catholicos inducunt fuisse, ut formulas Arianorum intelligentes in obvio verborum sensu communionem cum illis admitterent, constat ex historia symbolorum fidei, quae ab Ariani intra paucos annos plurima edita et iterum reiecta sunt (vid. Hieronym. dialog. cum Luciferian. n. 17-19). Cf. Maranum de Div. D. N. Iesu Christi l. II. c. 6.

II. Iuxta communem fidem in directa oppositione ad haeresim Arianorum, qui explicite quidem Filium (ex necessaria consequentia et Spiritum Sanctum) non divinae substantiae ac naturae sed alterius diversae naturae, ac proinde non verum Deum nec proprio sensu Filium genitum a Patre sed creatum esse docebant, Patres Nicaeni definiverunt: « credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem... et in unum Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, natum ex Patre unigenitum, hoc est ex substantia Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum ve-

rum de Deo vero, genitum non factum, consubstantiale Patri, per quem omnia facta sunt... et in Spiritum Sanctum. Eos autem qui dicunt: erat aliquando, quando non erat, et priusquam nasceretur, non erat, et quia ex nullis existentibus factus est, aut qui ex alia substantia vel essentia dicunt esse, aut creatum, aut convertibilem aut mutabilem Filium Dei; hos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia » (1).

Definitur hic vera generatio Filii a Patre per communicationem naturae in oppositione ad productionem Filii per liberam creationem ab Ariani assertam; et quidem natura, quae est in Patre et per quam Pater est Deus, docetur communicari ita, ut eadem natura sit in Filio, et per eandem Filius sit Deus; proinde docetur non productio alterius naturae, quae solum specificè sit eadem ac natura Patris, ut fit in generationibus humanis, sed communicatio illius ipsius non multiplicabilis naturae, qua Pater est Deus, ut eadem una numero natura Filius sit Deus; sicut ergo Pater et Filius non duo Dii sed unus Deus. Sunt haec ex ipsis verbis symboli et magis adhuc ex historia eius definitionis manifesta.

a) Cum Patres Nicaeni, ut refert Athanasius (de decret. Nic. n. 19.), primum vellent scribere: « quod Filius non sit ex non existentibus sed ex Deo », haec locutio a Filius ex Deo visa est ambigua. Patres enim intelligentes Filium sensu proprio, exclusa causa efficiente illud ex Deo accepterunt pro principio generante, Ariani contra hoc ipsum ex Deo sumentes pro causa efficiente intellexerunt Filium sensu improprio, atque ideo hoc dictum suae sententiae nihil officere putabant. Quia fraude animadversa Patres addiderunt declarationem: « Filius est genitus ex Patre, hoc est ex substantia Patris » εἰ τῆς οὐσίας του πατρὸς. Non est quidem aliud substantia Patris quam Pater, ut Athanasius ibid.

(1) Τον οιον του θεου, γνωσθεντας ιχ του πατρος, μονογενην, τουτ' έστιν ει της ούσιας του πατρος, θεον έτι θεον, φοις έχ φόιος, θεον άλλοθνον ει θεον άλλοθνον, γνωσθεντας, οι ποιηθεντας, δύομοντον του πατρος... τους δι λεγοντας: ήν ποτε, ίτε ούκ ήν, και προ γνωσθηναι ούκ ήν, και: ίξε ούκ έγνωτο, ίξερες έποστασις ή ούσιας φασκοντας ειναι... τουτους ζναθεματιζει κ. λ.

n. 22 animadvertisit, sed alius est modus significandi; exprimitur enim diserte principium quo generationis, quando dicitur Pater Filium ex sua substantia genuisse, non autem creasse ex non existentibus. In declaratione generationis proprie dictae ita, ut Ariani sensum iam pervertere nequirent, continebatur, substantiam seu οὐσίαν Patris, principii generantis, esse eandem Filio communicatam.

Hinc b) Episcopi in Concilio, ut explicite etiam declararent naturam in Filio communicatam a Patre, « dixerunt, scribendum esse Verbum virtutem veram imaginemque Patris esse, et Patri sine ulla discrepantia secundum omnia simile, et ipcommutable, et semper, et inseparabiliter in ipso (Patre) esse; nec enim unquam Verbum non erat, sed semper erat aeternaliter existens apud Patrem, ut splendor lucis. » Haec sane omnia naturam divinam in Filio satis significare videbantur; nihilominus Ariani ea in sensum alienum adhuc detorqueri posse confidebant: « deprehensi sunt inter se iterum murmurare oculisque innuere, istas voces simile, semper, virtute, et in ipso, nobis cum Filiō esse communes. » Hactenus scilicet Concilium non diserte nominaverat naturam eandem Filii quae est Patris, sed eam in suis characteribus et proprietatibus descriperat nominibus, quibus haeretici sensum improprium subiici posse putabant.

Ad hanc fraudem avertendam coacti sunt Episcopi exprimere ipsam unam Patris et Filii naturam, ita ut simul servaretur realis personarum distinctio. Iam dixerant Filium genitum ex substantia Patris, hoc ipso igitur dicebatur substantia eadem communicata a Patre in Filium, alias autem est Pater et alius Filius, quam identitatem substantiae in Filio a Patre simulque distinctionem duorum, qui habent unam divinam οὐσίαν, praeclarissime exprimi videbant hac tesserā: *Filius est ὄμοιος (consubstantialis) Patri.* « Ubi Episcopi simulationem eorum haec quoque in re animadverterunt, coacti sunt et ipsi iterum sensum ex Scripturis colligere, et quae prius dixerant, eadem clarius significare, et scribere Filium esse consubstantiale Patri, ut scilicet Filius non tantum similis, sed similitudine ex

Patre unus idemque esse significaretur » (1) Athan. ibid. n. 20.

Quam certo Concilium per illud « *ex substantia Patris* » voluerit expressam naturam non modo in Patre, sed naturam eandem ut communicandam in Patre et communicatam in Filio, patet etiam ex altera declaratione, ubi damnantur, qui dicunt, Filium esse « *ex alia substantia vel essentia* ». Nemo Arianorum umquam dixit, Filium esse ex alia substantia vel essentia ut ex principio producente quam a Patre; imo in hoc constituebant discrimen Filii a ceteris creaturis, quod cum ceterae factae sint a Filio, ipse Filius solus sit productus a Patre, at non vera generatione adeoque non communicatione « *substantiae vel essentiae paternae* », sed operatione libera, quam fraudulenter appellabant generationem (2), ut nomina biblica *Patris, Filiī Unigeniti* retinere et facilius catholicos fallere possent. Quia igitur negabant Filium esse proprio sensu genitum a Patre communicatione essentiae paternae, seu esse « *ex substantia vel essentia Patris* » ut *principio quo generationis*; ideo aiebant, illum esse « *ex alia substantia vel essentia* », ex essentia nempe creata tamquam *principio constitutive*, non autem ex essentia Patris communicata. Quare in damnatione huius haeresis sicut illud « *ex substantia Patris* » immediate designat naturam ut est in Patre, et adsignificat naturam eandem ut est in Filio genito; ita alterum, quod Filius « *non est ex alia substantia vel essentia* » (3), immediate si-

(1) Ἡγκραφθέντες καὶ αὐτὸς αὐθίς συντάχτησιν ἐν τούτῳ γραψόντω τὴν διάνοιαν, καὶ ἀπὸ προτέρου ἔλεγον, πεποτα πάλιν λευκότερον εἶπον καὶ γράψαν, ὅμοιοισιν εἶναι τῷ πατρὶ τούτῳ, ἵνα μηδ μονον ὅμοιον τούτῳ, ἀλλὰ τούτον τῇ ὁμοιώσει ἐπὶ τούτῳ πάρα σιγάνωσιν.

(2) Sincere loquentes appellant Filii γενήσιν in sensu liberæ efficientiae, quatenus vero in disputatione cum catholicis admittebant γεννήσιν, hanc eodem sensu intelligebant (Epiph. Haeres. 64. n. 8.). Cf. Petav. I. II. c. 1.

(3) Nicenam synodum in hoc anathematismo (ἴτινες Ἀποστολοί ή οὐσίας φασκοτας εἰναι... τοιούτους ἀναθεματίζει ή καθόλικη καὶ ἀποστολικη ἐκκλησία) pro eodem habuisse οὐσίαν et οὐσιαν, assumo velut certum vid. Petav. I. IV. c. 1. n. 5 sqq.; cl. Newman dissert. IV. ed. Romae 1847 et alios ibi citatos). S. Basilium ep. 125. n. 1. respondendo Sabellianis

gnificat, naturam Filii non aliam sed ipsammet naturam Patris esse. « Et ex substantia Patris est, et ipse Filius substantia est Filius »; « Verbum ex substantia Dei (Patris) est, nec ipsum est diversae naturae » (ἐτοιεῖσθαι); « nisi forte impii audeant iterum contendere, aliam esse substantiam Filii, et aliud esse lumen quod est ex Patre in Filio, ut lumen quidem in Filio sit unum cum Patre, ipse vero secundum substantiam sit alienus utpote creatura; sed hic est manifeste Caiphae et Samosateni sensus, quem Ecclesia damnavit » Athan. I. c. n. 22. 23. 24.

Porro quad rem ipsam nihil sane aliud dicitur per hanc declarationem, « Filius esse ἐόντως Patris », quam si dicatur *Filius Dei Patris, genitus a Patre, Pater Deus et Filius Deus, Pater et Filius unum sunt*, dummodo haec sensu proprio intelligantur: « hoc est illud ἐόντως, quod fides antiqua pepererat » Aug. contr. Maxim. I. II. c. 14. n. 3. At praestant illius formulae in hoc ipso sita est, quod rationem filiationis, generationis, deitatis, unitatis, clarissime enuntiat constitutam in communicatione essentialium divinae a Patre in Filium. Exinde ἐόντως mansit tessera certissima fidei catholicae adversus haereses contrarias negantes sive unitatem naturae in distinctis personis, sive distinctas personas in unitate naturae. (Vide Patres apud Petav. I. IV. c. 5. n. 4. sqq.).

non satis commode discrimen defendisse inter duas has voces Concilii, fatetur etiam alter cum Garniero editor Operum Basillii Maranus (ad T. III. Praefat. §. 1).

THESIS IX.

Unitas naturae in distinctis personis tam a Concilio Nicaeno quam a Patribus subsequentibus intellecta est unitas singularitatis.

* Absurda est calumnia, Patres Nicaenos et ss. Doctores subsequentes usque ad s. Augustinum non agnoverint unitatem numerican sen singularitatem in natura divina, sed sicut in personis ita in natura distinctionem docentes. Demonstratur enim fides ac professio unius numero naturae in distinctis personis tum ex communis principio, quod Nicaeni Patres ipsique Ariani supponerant ut certum extra controversiam, tum ex statu questionis inter Catholicos declarato in synodo Alexandrina sub Athanasio, tum ex diserta doctrina Patrum, qui fidem in Nicaeno Concilio definitam adversus haereticos vindicarent. *

Concilium Nicaenum et Patres fidem eiusdem Concilii secutos non unam sed tres numero naturas divinas, specificae tantum unam, docuisse atque ita tritheismum invixisse, asseruerunt Curcellaeus, Cudworthus, Clericus (cf. Maran. op. cit. I. IV. c. 29); eandem sententiam unitatis specificae Patribus tribuerunt Petrus Faydit et post illum alius quidam in Germania monachus Placidus Stirmer (cf. Wirsburgens. T. II. n. 357); quod vero omnem admirationem superat, nostra aetate Antonius Günther nobis narrat, ss. Gregorium Nazianzenum (forte voluit dicere Nyssenum) et Basilium nominatim unitatem docuisse specificam naturae divinae (Propaedeutica ad specul. theol. T. II. p. 365. 366).

At vero quamvis consubstantialitas ($\tauὸ\ ἐόντως$) possit praedicari sensu analogo etiam de creaturis, atque in eis non supponat pro numerica sed pro specifica unitate naturae in distinctis hypostasisibus; in Deo tamen non potest supponere aliam quam numerican unitatem divinae naturae in personis distinctis. Per se enim significat unitatem naturae in pluribus distinctis, quin determinet rationem unitatis sive numericae sive specificae. Sed cum in creaturis haec unitas esse non possit nisi multiplicatione naturae in multis, in Deo autem naturae multiplicatio reputet, hinc ex ipsa ratione intestina subiecti de quo prae-

dicatur, το ὄπουσιον determinatur ad suppositionem numericae vel specificae unitatis. Est haec eadem ratio omnium nominum, quae a creatis transferuntur ad designandas perfectiones divinas, ut scilicet in hac translatione oporteat excludere omnes imperfectiones, quas nomina eadem in creaturis adsignificant (Tract. de Deo). Quicunque ergo docet Filium Deo Patri consubstantialem, vel retinet ipsum dogma fundamentale totius revelationis imo conceptum ipsius rationis lumini evidenter de unitate Dei non multiplicabili, tum vero ipsa praedicatione consubstantialitatis enuntiat unam numero naturam in personis distinctis; vel subverso dogmate ipsoque rationali conceptu unitatis Dei in polytheismum incidit. Atqui hoc alterum de Nicaenis et subsequentibus Patribus supponere est absurdissimum; et certe nemo christianus in verbis Concilii « Filius est Patri consubstantialis » meliori iure suspiciari potuit polytheismum, quam in verbis ipsius Christi Domini: « ego et Pater unus sumus ». Ergo in tessera ipsa consubstantialitatis evidenter enuntiat unitas numerica naturae in personis distinctis.

I. Id evincitur ex ipso disputandi modo Arianorum adversus professionem *consubstantialitatis*. Duo suppontabant ut certissima et ab omnibus Catholicis admissa, primo quidem Deum proprio sensu non esse nisi unum, tum secundo Patrem et Filium et Spiritum Sanctum esse tres personas distinctas; at his principiis indubitatibus addebat tertium, quod Catholici pernegasant, generationem proprie dictam et consequenter consubstantialitatem distinctorum nullam esse posse nisi divisione et propagatione seu, quod perinde est, multiplicatione naturae. Hinc illi arguerant, professione τον ὄπουσιον incidentem esse in alterutrum errorem, quem utrumque etiam Catholicci condemnarent, vel scilicet retenta unitate naturae divinae esse cum Sabellianis negandam distinctionem Patris et Filii, vel retenta hypothesis distinctione esse affirmandam scissionem et multiplicationem divinae naturae, ut accidit in generationibus humanis. Ita iam argumentabatur Arius in epistola ad suum Episcopum Alexandrum, et ita deinceps obiciebant Euno-

mius et alii frequenter: « si quis contentiosus urgeat, consubstantialem esse Filium dicens, una certe deitas sectio nem admittens in dualitatem evadit » (γεγονει εις δυαδα) apud s. Cyrill. Thesaur. I. IX. T. V. P. I. p. 68.

Iam vero haec multiplicatio a Catholicis concessa fuisse, si specificam naturae unitatem in mente habuissent; tum vero quis non videt, quam facilis negotio ex omnibus documentis revelationis et argumentis ineluctabilibus erroris convinci potuissent? In hanc igitur demonstrationem unitatis naturae divinae totum robur disputationis Ariานorum contra Catholicos incumbere debuisse, et hanc Patres negasse in historia controversiae apparere deberet. At qui contraria omnia acciderunt. Tam Catholici quam Ariani assumunt ut principium commune et utrinque indubitatum, Deum esse unum, et proinde naturam divinam non specie sed numero unam. Et sicut Ariani ex hoc principio negant veram generationem Filii ex substantia Patris et consubstantialitatem, quia simili assumunt falsum principium, consubstantiale esse non posse nisi multiplicatione naturae; ita Catholici primum demonstrant ex revelatione veram generationem et veram divinitatem Filii, tum vero assumpto principio unitatis naturae non multiplicabilis inferunt, generationem et consubstantialitatem in divinis non esse sicut in humanis per multiplicationem sed per communicationem unius numero naturae a Patre in Filium. « Scripturunt (Patiens Nicæni), Filium Patri esse consubstantialem, ut significarent, Filium non tantum similem sed similitudine ex Patre unum idemque esse (quod est Pater), μη μονον ὄπουσιον ἀλλα ταῦτα τη̄ ὄπουσιον... Namque in corporeis quidem quae sunt similia inter se, possunt distare et invicem longe absesse, quomodo se habent inter homines filii ad suos genitores, sicut scriptum est de Adam et Seth ex ipso genito, fuisse ei similem secundum speciem suam. Cum vero Filii Dei generatio ex Patre diversa plane sit a natura hominum, nec solum similis ille sit sed indivisibilis a substantia Patris, atque ipse et Pater unus sint, ut idem dixit, semperque Verbum sit in Patre et Pater in Verbo, sicut se habet splendor ad lucem, hoc enim et illa dictio

significat; idcirco synodus haec perspiciens recte scripsit ὁμοουσιον... Filiū splendorem omnes dixerunt, ut eum proprie et sine divisione esse ex substantia, ac unitatem cum Patre declararent... Procul autem hinc absit omnis cogitatio de corporeis, sed imaginationem omnium sensuum supergressi pure intelligentem et sola mente cogitemus genuinum Filium Patris et proprie Dei Verbum et sine ulla discrepantia splendorem lucis. Sicut enim non humano modo, sed ut Deum decet, genitus et Filius dicitur et est, ita etiam cum vocem ὁμοουσίας audimus, humanos sensus non debemus sequi nec divinitatis partitiones et divisiones fingendae sunt, sed tamquam de rebus incorporeis cogitantes unitatem naturae et identitatem lucis non dividamus τὴν ἑνότητα τῆς φωτὸς καὶ τὴν ταυτότητα τῶν φωτὸς μη διαφέρειν) Athan. de decreto. Nicaen. n. 20. 23. 24. Vide Petav. I. IV. c. 5; Maran. de Divin. D. N. I. C. 1. IV. c. 30.

II. Iure induci solet a theologis historia controversiae de nominibus ὑποστάσαις, οὐσίαι, προτόπον, in synodo Alexandrina ab Athanasio compositae tamquam evidens demonstratio, quam indubitate in definitione consubstantialis, quam omnes Catholici intellexerint unitatem numericam divinae naturae in tribus distinctis personis.

Ut haec controversia intelligatur, aliqua animadvertisenda sunt de usu philosophico horum nominum eorumque translatione in usum theologieum ad declarationem mysterii SS. Trinitatis. Philosophi dicebant οὐσίαν seu essentiam id, quod cuiusque rei definitio exprimitur (τοῦ τι ἡ σύντι). Potest iam essentia dupliciter spectari, vel scilicet abstracte, dum consideratur multis individuis communicabilis et universalis, cuiusmodi est species, vel ut est haec determinata singularis realiter extans essentia. Priori modo spectatam Aristoteles dixit δευτεράνη οὐσίαν (Scholastici aiebant secundae intentionis), quia universalia formaliter ut universalia nec existunt nec possunt existere realiter; altero modo spectatam appellabat πρώτην οὐσίαν (primae intentionis), utpote realiter in rerum natura existantem vel quae saltem extare possit; unde haec essentia prima commode appellari potest et successu temporis etiam appellata est

ὑποστάσις seu substantia, quo vocabulo secundum suum etymon realis existantia (1) exprimitur.

Iam vero in translatione horum terminorum ad exprimendam unam deitatem communem tribus distinctis, et ad designandos tres distinctos, quorum una est deitas, orientales Patres et cum illis Meletius Antiochenus movebantur hac consideratione, quod *hypostasis* seu substantia singularis determinata, si est integra et connaturaliter existit, in creatis est in se subsistens non communis pluribus, sed ut hic unus distinctus ab aliis habentibus eandem communem naturam; propterea Patrem, Filium, Spiritum Sanctum realiter distinctos, quorum una est deitas, appellant tres *hypostases*, deitatem vero tribus communem dicebant οὐσίαν, quamvis in divinis hanc communitem longe aliam esse videbant quam in creatis. Docebant ergo unam οὐσίαν, tres hypostases. Tres vero realiter inter se distinctos nolebant sine addita declaratione appellare προσωπά seu personas, ne suspicio oriretur erroris Sabellii, qui in una hypostasi divina ponebat tres personas secundum diversas manifestationes et operations ad extra, et eandem hypostasim aiebat gessisse personam Patris in veteri Testamento, personam Filii in Incarnatione, personam Spiritus Sancti in sanctificatione et gubernatione Ecclesiae. Contra vero Patres occidentales, qui ὑποστάσαι latine dicebant *substantiam*, et consentiens cum eis Paulinus alter Episcopus Antiochenus considerabant, quod deitas est una singularis determinata non multiplicabilis essentia, et ideo ad hanc singularitatem exprimendam appellabant *unam hypostasim* seu *substantiam*, tres autem inter se distinctos nominabant *personas* non sensu Sabelliano sed eodem nomine, quo orientales dicebant tres hypostases. Hinc factum

(1) Quia accidentia natura sua non possunt per se extare sed eorum esse est inesse alteri, atque adeo minus perfectam habent existantiam; quae vero possunt extare per se et non inhaerendo alteri, perfectius existant, ideo solae essentiae haec perfectiores dictae sunt substantiae. Quia vero ipsae substantia accidentibus, a multis ex hac ratione substandi deducunt etymologiam nominis substantiae; unde s. Augustinus (Trinit. VI. 5) ait, in Deo ubi nullum potest esse accidentis, substantiam (secundum etymologiam) improprie dici (cf. Petav. I. IV. c. 3).

est, ut illi priores, cum audirent unam hypostasim et tres personas suspicarentur Sabellianismum; posteriores vero, quando nominabantur tres hypostases, timerent periculum Arianismi, quod scilicet numerarentur tres naturae diversae, vel tritheismi ex numero trium divinarum naturarum aequalium. » Res profecto ridenda, ait Gregorius Naz., vel potius Ingenda; fidei videbatur diversitas, quae erat de sono vocis alteratio. Hinc deinde Sabellianismus ob tres personas exproubratus est, et Arianismus ob tres hypostases, quae erant figurae ex nimio studio disputandi » Gregor. Naz. or. 21. n. 35. Porro non de dogmate sed de solis vocibus disputationem fuisse, Athanasius ipsis contendebus manifestum reddidit hac ratione. Primum interrogavit trium hypostasim assertores, num dicerent hypostases diversae essentiae sicut est aurum, argentum, aes, quae erat Arii sententia; an vero dicerent hypostases separatas sicut in hominibus sunt hypostases parentum et filiorum, atque ita « tria principia et tres Deos putarent ». Illi vero responderunt, se tres dicere hypostases, quia non solo nomine sed re ipsa tres sunt distincti; « nec tamen se dixisse, aiebant, tres Deos aut tria principia, nec omnino eos, qui ita dicerent sentirentur, tolerare, sed se sanctam quidem Trinitatem agnosceret, unam tamen deitatem et unum principium et Filium Patri consubstantialem. » Tum interrogati alii, num unam hypostasim dicerent negantes cum Sabellio tres esse realiter distinctos, Patrem, Filium, Spiritum Sanctum, responderunt: « se numquam ita sensisse; sed hypostasin, inquietabant, dicimus censentes perinde esse hypostasim dicere ac essentiam; unamque credimus hypostasim eo, quod Filius sit ex substantia Patris et propter identitatem naturae (δια την ταυτοτητα της φυσεως); unam quippe deitatem et unam eius naturam credimus, nec aliam quidem Patris, alienam autem ab illo Filii et Spiritus Sancti ». Concludit Athanasius: « his et illi consentiebant, qui, quod tres hypostases dixissent, accusabantur, et ipsimet dicentes unam essentiam, probabant horum doctrinam, ut eam interpretati fuerant » Ath. ep. synod. ad Antiochenos n. 5. 6. cf. Gregor. Naz. or. 21. n. 35;

or. 42. (al. 32.) n. 16. et alios citatos penes Petav. l. IV. c. 4. n. 10. seqq.

Hic iam animadventantur sequentia. a) Hypostasis semper significat substantiam singularem (individuam saltem quatenus individuum opponitur universalis), nec potest *una hypostasis* significare unitatem solum specificam. Hinc qui non contenti dixisse unam οὐσίαν volebant assertam *unam hypostasim* trium personarum, ipso hoc nomine affirmabant unam numero et singularem naturam trium personarum. Atqui hac data explicacione nominis *hypostasis* omnes Catholici consentiebant, unam esse trium personarum hypostasim seu substantiam singularem non multiplicabilem.

b) Ubi est unitas solum specifica naturae in pluribus personis, necessario numerari debent totidem naturae numero distinctae, quot sunt personae. Quia dicentes unam οὐσίαν et tres hypostases in suspicionem veniebant, ne forte οὐσίαν dicerent unam specificem, et numerarent tres numero distinctas naturas singulares, ideo hic modus loquendi suspectus videbatur tritheismi iis, qui unam dicebant hypostasin ad exprimendam unam naturam singularem non multiplicatam in tribus personis (1). Atqui et illi priores ean-

(1) Quaeri potest, utrum et quomodo differant inter se duas formulæ: « una οὐσία, tres hypostases », et « una substantia (ὑπόστασις), tres personæ ». Fuit enim nuper theologus, qui hanc alteram formulam perfectius rei declarandæ respondere putavit quam priorem. Respondens: vocabulorum significatio usu determinatur, ac proinde etiam significatio theologiae determinatur per se quidem Ecclesiæ vel communis theologorum usu dogmatico, secundum quid et polemico potest etiam penderre ab abuso haereticorum. Si itaque in formula utraque termini οὐσία hypostasis, persona spectentur sensu, quo adhibebantur a Catholicis in illa controversia saeculi IV., discrimen reale nullum erat. Si spectetur unus universalis a multis nunc saeculis iam consecratus, essentia, natura, substantia sicut οὐσία et φύσις, adhibentur sine discriminatione de deitate, de eo quod est absolute et unum realiter commune tribus distinctis, vicissim tres distincti dicuntur hypostases vel personæ. Nomen graecum ὑπόστασις, iam vertitur substantia, latine vero substantia respondet graeco οὐσία (cf. Ruhn. H. E. I. I. n. 29). Unde iam fas non est dicere unam οὐσίαν, nec saltem sine addito dicendae sunt tres substantiae, sed una substantia et tres hypostases. Si porro usus spectetur polemicus, saeculo quidem IV. illi qui nominabant unam οὐσίαν

dem omnino unitatem singularitatis naturae se admittere declarabant, nec posse ullo modo dici tres naturas seu tres deitates, quamvis sint tres personae unius deitatis.

c) In hominibus sine dubio filii sunt parentibus con substantiales unitate specifica naturae, et ideo sunt plures homines. Atqui Catholici utriusque partis omnes negabant, talem admitti posse unitatem naturae divinae et consubstantialitatem personarum, quia in tritheismum incidatur, et ideo diserte affirmabant in tribus personis identitatem (τριτητης) naturae ita, ut tres sint unus Deus. Evidens est igitur, inter Catholicos etiam eos, qui in modo loquendi de hypostasi et personis dissentiebant, neminem fuisse, qui fidem Nicaenam non profiteretur hoc sensu, quod una numero, non autem solum specifica una est essentia, natura, substantia sive deitas trium personarum distinctarum.

III. Patres universi fidei Nicaenae vindices verbis disertis et declarationibus amplissimis unam numero naturam in tribus distinctis Patre, Filio, Spiritu Sancto docuerunt. Multa que proferri possent, in pauca contrahemus.

a) Aiunt mysterium esse supra captum humanae rationis, quod eadem summa res et numerabilis est secundum

divinam, sine dubio imprimis assertam volebant unitatem numericam essentiae divinae, ne, si tres dicarent hypostases, videretur non satis excludi Ariana separatio trium hypostasium diversae nature; vel ne simpliciter appellandam unam θεον Arianis viam relinquenter ad inferendam calumniam tritheismi, ac si Catholici per unitatem τριών θεών in tribus distinctis significatam vellent unitatem solum specificam. Qui vero tres dicebant hypostases, praeprimis exclusam volebant calumniam Sabellianismi, si cum hinc haereticis etiam solo nomine trium personarum et unius hypostasios convenienter. Cum nunc ex multis iam saeculis de significacione nominum liquido constet, discrimen in usu problemo hoc unum observari potest, ut, quando doctrina catholica opponitur haeresi monarchianae, potius tres hypostases vel etiam personas physicas dicamus quam personas simpliciter; sicut in doctrina Incarnationis Nestorianismo directius opponitur formula ecclesiastica: « duas naturae in una hypostasi, » quam si dicantur « duas naturae in una persona, » quoniam tum Sabelliani tres personas unius hypostasios divinae secundum tripliem formam manifestationis, tum Nestoriani in Christo redundarum hypostaseon unam personam, moraliter scilicet et secundum relationem, ultra profitebantur.

rationem hypostaseon et una non multiplicabilis secundum rationem deitatis seu naturae. Atqui nihil mysterii in eo esset, quod trium natura sit specifica una: « quid enim haberet admirationis, inquit s. Maximus (cent. II. de charit.), si ut hominis cum homine ita Filii cum Patre esset unitas et divisio? Neque sane haec tum ratio mysterii tum exclusio numeri in natura trium hypostasium intelligi ullo modo potest nisi de unitate singularitatis. « Nullo sermone declarari potest ineffabilis profunditas mysterii, quomodo res eadem et numerabilis est et numerum fugit, et cernitur in distinctione et in monade intelligitur, et distinguitur hypostasis et non dirimirur subiecto (το έποκειμένῳ i.e. naturā, quae subesse concipiatur distinctis hypostasibus, seu melius cum illis identificatur). Porro alius est ille, cuius est Verbum ac Spiritus; sed ubi in his conceperis distinctionem, vicissim naturae unitas partitionem non admittit » Gregor. Nyss. or. catech. c. 3. T. II. p. 481; Basil. de Spiritu Sancto c. 18. etc. Adhuc expressius, si fieri potest, haec praedicantur, quando iam haeresis tritheitarum innovuit. Multis hanc unitatem inter alios vindicat Sophronius in ep. synodica lecta in Concilio VI. Act. XI. « Tria unum, quorum est deitas, annuntiamus, seu quod est accuratius et manifestius dicere, quae tria deitas sunt et cognoscuntur; hoc ipsum quippe et unum est, et tria creduntur... et neque unum quatenus unum, accipitur ut tria, neque tria quatenus tria sunt, dicuntur unum, quod sane mirabile est et omni plenum stupore. Eadem enim res et numerabilis est et fugit numerum: numerabilis quidem tribus hypostasibus, fugiens numerum unicitate deitatis (τριών θεών θρησκευστών)... Numeratur igitur S. Trinitas non essentiis aut naturis et diversis deitatibus vel tribus dominationibus, absit, sicut insanient Ariani, et sicut novi tritheitae furiunt vanissime dicentes essentias tres et naturas tres et tres dominationes et tres deitates... Neque tres quasdam Deos novimus, aut tres quasdam naturas aut tres quasdam essentias aut tres quasdam deitates, non unigenas non alienigenas, non unius speciei non diversae speciei, sed nec penitus Deos aut naturas aut essentias

aut deitates novimus, vel qui talia neverunt, admittimus; sed eum qui ista recipit aut sapit aut novit, anathematisbus percellimus » (Hard. Concl. T. III p. 1262. 1263).

b) Ex diserta doctrina eorumdem Patrum in creatis, ubi est unitas specifica naturae, haec dicitur esse unitas solum consideratione rationis, in rebus ipsis non una singularis sed multae numero distinctae sunt naturae; ex opposito naturam divinam, aiunt, non consideratione solum rationis sed realiter unam esse singularem in tribus distinctis ita, ut perinde sit dicere naturam Patris identicam cum nature Filii vel Spiritus Sancti, ad dicere identicam secum ipsa. « Nobis unus Deus est, quoniam una deitas.... Quid autem, dixerint fortasse, nomine apud ethnicos quoque deitas una est, at docent, qui apud illos perfectius philosophantur, et apud nos genus universum, nonne humanitas una; nihilominus tamen multi sunt dii et non unus, sicut etiam (multi) homines? At in his communitas habet unitatem solum ratione consideratam, singularia autem plurimum inter se divisa sunt... Nostrum non ita habet, nec pars haec Iacob, ait mens theologus (Ier. X. 16); sed unumquodque eorum (unaquaque persona divina) cum altero non minus unitatem habet quam secum ipso identitate essentiae et potentiae » (τῷ τεντῷ τῆς οὐσίας καὶ τῆς δύναμεως) Gregor. Naz. or. 31 (al.37.) n.14-16. Eodem argumento utitur Athanasius decret. Nicaen. n. 20. et alibi; Cyrill. dialog. VI. de Trin. T. V. P. I. p. 592; Maxim. de charit. cent. II.; luculentissime vero Damascenus Fid. orthod. I. I. c. 8.

c) Hoc sensu passim ab Athanasio, Basilio, Gregorio Naz., Cyrillo aliisque commendatur ποντεῖον τεντόν της φύσεως; naturae, qua tres personae sunt unus Deus, et qua monade negata incidentum est in polytheismum. « Unus Deus Pater, unus Deus et Filius, et non duo Dii, quoniam identitatem (τεντόν της φύσεως) habet Filius cum Patre; non enim aliam deitatem intueri in Patre et aliam in Filio, nec alteram naturam illam et alteram hanc. Ut ergo perspicuus tibi fiat proprietas personarum, numera distinctim Patrem et distinctim Filium, ne vero in polytheismum scindaris, unam contiferi in ambobus essentiam » Basil. contr. Sabell. n. 3.

(T. II. p. 191). « Cum ex omnium confessione deitas una sit, fieri nequit, ut S. Trinitas in identitatem (τεντόν της φύσεως) naturae non referatur » Cyrill. in Io. (T. IV. p. 20). In professione fidei quae adiecta reperitur epistolae synodicae Concilii Sardicensis (apud Theodoret. H. E. I. II. c. 6 cf. de hac professione Ballerinos Opp. s. Leonis T. III. p. XXXIX.), efficacissime dicitur: « nos vero hanc catholicam traditionem et fidem et professionem accepimus et didicimus, unam esse substantiam (ὑποτάσσιην) quam ipsi haeretici appellant οὐσίαν, Patris et Filii et Spiritus Sancti; et si querant, quae nam sit Filii substantia (ὑποτάσσιη), profitemur esse eandem, quae unica Patris praedicitur (ὑμελγόντειν, ὡς αὐτη ἡ ίματη του πατρος ὑμελγόντειν). »

d) Communis est Patrum declaratio, doctrinam catholicam esse veritatem in medio inter errores oppositos hinc Sabellianorum ac Iudeorum, inde Arianorum et gentilium. Approbat enim fides catholica in Iudeis et Sabellianis, quod unam profertur divinam naturam; in Arianis ipsisque gentilibus non improbat doctrinam, quatenus distinguunt plures personas: verum damnat in illis prioribus negationem plurim distinctarum personarum, in his posterioribus non modo assertiōnē diversarum naturarum, sed etiam multiplicationem naturae, ex qua consequatur unitas tantummodo specifica. Atqui Sabelliani et Iudei naturam divinam docebant unam numero et non multiplicabilem; hanc ergo eandem unitatem Patres in confessō habebant. Sane cum Sabellianī ideo negarent plures esse distinctas personas, quia ex principio communi omnibus haereticis errantibus in doctrina sive SS. Trinitatis sive Incarnationis putabant, tot semper esse personas, quot sunt singulares naturae, hoc autem ipso multiplicatis personis divinis multiplicationem intelligi naturam, atque adeo tolli unitatem Dei; non minus improbari debuissest unitas naturae ab eis asserta quam unitas personae, si Patres numericam multiplicationem et solum specificam unitatem naturae in mente habuissent. Iam vero Patres naturam divinam prorsus unam et singularem esse cum illis haereticis et cum Iudeis consentiebant, negabant vero inde consequi unitatem etiam personae seu hy-

postaseos. « Inter duas opiniones interiecta veritas procedit... maneat ex iudaica persuasione unitas naturae, ex gentili autem errore sola distinctio secundum hypostases, sive utrumque impia opinio sanetur » Greg. Nyss. or. catech. c. 3. « Unus Deus est Sancta Trinitas, Pater et Filius et Spiritus Sanctus ; una est enim Patris et Filii et Spiritus Sancti natura sed non una persona... Verum est enim, quod Sabelliani unam naturam Patris et Filii et Spiritus Sancti credunt; sed falsum est, quod tres personas esse non credunt. Verum est etiam, quod Arianis tres personas Patris et Filii et Spiritus Sancti dicunt; sed falsum est, quod istarum trium personarum tres naturas persuadere contendunt » Fulgent. ep. 8. (seu lib. ad Donatum) c. 11. 12. Genuini habent Athanas. contr. Arian. or. III. n. 15; or. IV. n. 10; Gregor. Naz. or. 21. n. 13; Basil. contr. Sabell. n. 3; Isidor. Pel. I. II. ep. 143^a p. 190; Faustinus contr. Arian. c. 1. Bibl. Max. PP. T. V. p. 640.

c) Denique non solum Augustinus, quem primum dilucide singularitatem naturae in tribus personis exposuisse aliqui dicere ausi sunt, sed Patres universi Nicaenae syndici defensores, de quibus nunc agimus, declararunt etiam modum, quo unitas numerica divinae naturae in tribus realiter inter se distinctis concepienda sit. Docent enim secundum Scripturas traditumque inde ab Apostolis catholicum intellectum, nulla alia ratione nullaque re Patrem distinguia a Filio, et utrumque a Spiritu Sancto, nisi illo unice, quod formaliter significatur nominibus *Pater, Filius, Spiritus Sanctus*. His autem nominibus formaliter significatur *relativa ad incicem*, non autem absoluta. Quidquid de Deo dicitur praeter hanc formalem rationem relativorum ad invicem, deitas, essentia, natura, perfectio absoluta etc. id unus prorsus est nullam admittens multiplicationem realem distinctionem. Igitur Pater, Filius, Spiritus Sanctus, quatenus sunt Deus, unus prorsus sunt, una summa res, unus Deus; quatenus vero ad invicem referuntur, Pater formaliter ut Pater Filii, Filius formaliter ut Filius Patris, Spiritus Sanctus formaliter ut spiratus seu procedens a Patre et Filio, sunt alius et alius, tres distincti,

unius tamen singularis essentiae seu naturae. Distinctio ergo trium constat unice mutuis relationibus non vero in natura aut perfectione aliqua absoluta. Hinc cum invicem distincti habentes eandem naturam sint dicanturque personae sive hypostases, personae divinae intelliguntur constitui relationibus. Atqui tota haec doctrina de distinctione personarum, quae sit unice per relationes mutuas et nullo modo per naturam unam tribus realiter communem, non solum enuntiat discretissime unitatem numericam naturae divinae in tribus distinctis, *an sit*; sed etiam explicat, *quomodo sit*, quantum scilicet mysterii ratio in verbo Dei implicita ab hominibus explicari potest.

Interroganti pneumatomacho: « quid igitur deest Spiritui ad hoc, ut sit Filius? nisi enim aliquid deisset, Filius esset », respondet Gregorius Naz.: « non dicimus aliquid deficere, neque enim Deus in aliquo deficiens est, sed differentia eradiationis ($\tau\eta\zeta\chi\varphi\pi\omega\zeta$), ut ita loquar, sive relationis ad invicem diversa quoque nomina eis fecit. Neque enim Filio aliquid deest ad hoc, ut sit Pater; non enim defectus est filiatio, nec propterea tamen Pater est; alioquin eadem ratione etiam Patri aliquid deerit ad hoc ut sit Filius, neque enim Pater Filius est; sed profecto haec nullo modo defectum indicant vel submissionem secundum essentiam. Haec vero ipsa non esse genitum, et esse genitum et procedere designant alium Patrem, alium Filium, alium nomine Spiritus Sancti appellatum, ut servetur inconfusa distinctio trium hypostaseon in una natura et dignitate deitatis. Neque enim Filius est Pater, nam unus Pater, tamen Filius est id quod Pater; nec Spiritus est Filius, quia ex Deo est, nam unus unigenitus, tamen Spiritus est id quod Filius : tres sunt unus deitate, unum est tres proprietatis » (1) Nazianz. or. 31. (al. 37.) n. 9. Vide geminas plurim Patrum declarationes penes Petav. I. IV. c. 10.

Scholion. Quando Patres iidem, qui naturam divinam unam numero in tribus personis tam multiplici ratione

(1) Οὗτος γάρ ὁ παῖς πατέρος, εἰς γάρ πατέρος ἀλλ' ὅπερ ὁ πατέρος· οὐτε το πνευμάτως, ὅτι ἐν τῷ θεῷ, εἰς γάρ ὁ μονογενής, ἀλλ' ὅπερ ὁ παῖς· ἐν τα τρισ τῇ θεοτητί, καὶ τὸ ἑν τρισ ταῖς θεοτηταῖς.

tuentur, explicationem mysterii repeterem videntur ex unitate naturae humanae in pluribus hominibus, haec sive comparatio sive declaratio non ubique eodem sensu, sed triplici modo diverso ab eis instituitur.

1^a. Frequentissime non habent immediate propositum declarare, qualis sit unitas divinae naturae, sed exhibere rationem universalem naturae ac hypostaseos, quam deinde applicant analogie ad naturam et hypostasim divinam, et ex qua ostendunt, cur et quomodo oporteat ratione distinguere inter naturam et hypostasin. Haeretici scilicet universi tam monarchiani quam Ariani et tritheitae nihil distinguentes inter rationem, secundum quam dicitur natura et secundum quam dicitur hypostasis, hoc ipso affirmabant tot semper esse naturas distinctas, quoniam sint hypostases. Unde vel insistentes revelatae veritati, unum esse Deum unamque divinam naturam, pariter affirmabant unam esse hypostasim, quae eadem tribus nominibus Pater, Filius, Spiritus Sanctus secundum diversas manifestationes ad extra designetur; vel vicissim retinentes veritatem revealatam trium distinctarum hypostaseon tres etiam asserebant naturas. Hoc alterum autem instituebant dupliciter, vel ita scilicet, ut simul salvum vellent dogma unitatis Dei, tum vero unam sicut naturam ita hypostasim divinam admittebant Deum Patrem, hypostasim naturamque Filii et Spiritus Sancti in ordinem creaturarum redigentes; vel ita, ut dogma divinitatis Fili et Spiritus Sancti conservarent, tum ex ipso principio philosophico eis omnibus communis concedendum erat, tres esse distinctas naturas divinas, adeoque naturae unitatem non nisi vel collectivam vel specificam. Cum igitur ex uno illo principio omnes oppositiae invicem haereses proficerentur, videbant Patres, quanti sit momenti declarare rationem diversam naturae et hypostaseos ita, ut ex unitate naturae non sit consequens unitas hypostaseos, vel vicissim ex trinitate hypostaseon multiplicatio naturae.

In hac declaratione imprimis prae oculis habebant veritatem revealatam, quod unus est Deus, et tres distincti Pater, Filius, Spiritus Sanctus sunt unus Deus. Huic deinceps

de dogmati notio philosophica naturae et hypostasis applicanda erat et accommodanda; non autem, ut ab haereticis fiebat, notio philosophica ex ordine creaturarum desumptae subincendium, et accommodandum mysterium revelatum. Nam vero in creatis, unde notio philosophica primum efformata sunt, id quod definitio continetur h. e. essentia vel natura, est commune multis et secundum eandem rationem multis inest; singuli vero habentes eandem naturam non sunt aliquid pluribus commune, sed est aliis et aliis, distinctus ut *hic unus* ab alio eiusdem naturae. Secundum hanc igitur analogiam, ss. Doctores respicientes deitatem unam trium distinctorum, universim definiebant, naturam esse id quod est *commune pluribus* (το κοννον); hypostasim esse id quod est *distinctum unum ab altero eiusdem naturae* (το μερικον), proprium (το ιδιον), non commune pluribus, et hoc sensu *incommunicabilitatis individuum* (το ξιτομον). Ubi tamen diserte docent, in translatione rationum a creaturis ad Deum *commune* et *individuum* non eodem sed sensu solum analogo intelligendum esse; vidimus enim eorum declarationes frequentissimas, unitatem naturae in creatis efformari solum abstractione mentis, et ideo *communitatem naturae* non esse realem sed solum ratione et mentis consideratione, in Deo vero esse naturam singularem realiter unam tribus communem; propterea etiam *distinctum* et *individuum* in Deo non esse sicut in creatis per aliquid absolutum (quidquid enim est absolutum, in Deo prorsus unus est et commune tribus), sed per mutuas relationes designatas nominibus personalibus Pater, Filius, Spiritus Sanctus.

Quando ergo docent, sicut in hominibus est una natura humana communis pluribus et tamen sunt plures hypostases invicem distinctae, ita etiam in Deo unam esse communem naturam et esse tres invicem distinctas hypostases unus naturae; haec definitio non pertinet ad asserendam eandem unitatem et distinctionem in Deo qualis est inter plures homines, sed ad declarandam distinctionem rationis inter naturam et hypostasin. Quia scilicet natura dicitur secundum id quod revelatur ut unum h. e. secundum abso-

lutm , hypostasis vero dicitur secundum ea , quae reve-
lata sunt ut realiter distincta , h. e. secundum relativa ;
ideo ex revelatione ipsa confutatur fundamentale prin-
cipium haereticorum , quo asserunt tot semper esse natu-
ras , quot sint hypostases . Vide PP. qui hanc naturae et
hypostasis definitionem et utriusque distinctionem decla-
rant , penes Petav. I. IV. c. 7. Cf. Tract. nostrum de In-
carnat. sect. III. c. 3.

2°. Natura abstracte sumpta e. g. humanitas , ut definitione et universalis notione continetur , una omnino est nec admittit multiplicationem ; profecto enim si humanitas hoc modo sumitur , non possunt concepi duae humanitates . Sed hoc modo formaliter ut universalis non potest obiective exi-
stere ; quidquid enim existit , singularis est , singulare vero
humanitas tot sunt , quot sunt homines , quibus omnibus
convenit una notio et definitio universalis . Hinc nihil im-
pedit , quominus ad explicandam unitatem non multiplicabi-
le naturae divinae assumatur unitas non multiplicabili-
lis naturae abstractae et universalis , dummodo magnum
illud discrimen non ab oculis dimittatur , quod natura divina est haec una determinata singularis et realiter atque
necessario existens in tribus distinctis hypostasiis , notio
autem illa universalis naturae creatae e. g. humanitatis for-
maliter sub ratione universalis , sub qua habet unitatem non
multiplicabilem , extra mentis considerationem et in re ipsa non
existit . Ita Patres aliqui unitatem divinae naturae in
tribus distinctis declararunt , nec sane puto posse mente
humana analogiam propinquiorem reperiri ad aliquam my-
sterii explicationem . S. Cyrillus probat , admissa consub-
stantialitate Patris et Filii non posse numerari duas na-
turam , quia tum deberet admitti distinctio inter unam na-
turam et alteram , distinctio vero naturae a natura divina
non posset esse nisi diversitas , et ita non iam essent Pa-
ter et Filius consubstantiales , sicut admissa distinctione
inter naturam universalem unam et alteram in creatis eo
ipso ponitur naturarum diversitas . Neque enim potest in-
telligi alia et alia natura humana universalis , sed alia na-
tura humana et alia non humana e. g. belluina , adeoque

solum naturae diversae distinguuntur , quae habent defini-
tiones diversas . Si una est Patris natura , et iterum una
alia praeter illam naturae Filii , nonne necesse erit rationem
ex cogitare , quae dividat et separat duos inter se naturae
inaequalis ? Non enim licet , etiam in hominibus unam et ean-
dem habentibus rationem consubstantialitatis , aliam et aliam
essentiam dicere et singulis existentibus aliquam particu-
larem definitionem tribuere quoad ea , quae sunt multis
communia . Si enim hoc faciamus et inducamus aliquam dif-
ferentiam necessariam inter unam et aliam essentiam (si
humanitatem in abstracto sumptam numeremus aliam et
aliam) , in nihilum abibit universale . Cyril. dial. I. de
Trin. T. V. P. I. p. 409. cf. in Io. T. IV. p. 798; Damaseen. Fid.
orthod. I. III. c. 6.

3°. Platonici , quos ex Scholasticis aliqui Scotistae se-
cuti sunt , universale quod mente concipitur et definitione
enuntiatur , ponebant sub formali ratione universalis habere
obiectivam realem existentiam . Unde consequens erat ,
humanam naturam quatenus est universalis , h. e. ipsam es-
sentiam praeccione facta ab omnibus particularibus et in-
dividualibus notis quae concipientur velut eam afficere et
circumscribere , numero unam esse in omnibus hominibus
realiter existentem non secus , ac mente concipitur sub for-
malis ratione universalis ut una non multiplicabilis et omni-
bus hominibus communis . Sicut igitur conceptus abstractus
hominis non est aliud , si dicitur de Petro et si dicitur de
Paulo , et non sunt duas notiones sed una omnino est haec
notio universalis ; ita supposita illa obiectiva existentia uni-
versalis , Petrus et Paulus non habent duas humanitates
numero distinctas sed unam humanitatem , praeccise ut est
humanitas , et non sunt duo homines sed unus homo , prae-
ccise ut sola ratio hominis consideratur . Porro illa univer-
salis essentia seu illa praeccisa ratio hominis afficitur multis
notis individualibus , quibus fit , ut sit Petrus et sit Paulus ;
istis vero notis constituantur ac invicem differunt hypostases .
Petrus ergo et Paulus non distinguuntur inter se , quatenus
homo sunt ; sed quatenus sunt ille hypostasis Petrus , hic
hypostasis alia Paulus . In hac philosophia manet utique in-

tegrum discimen inter divinam essentiam infinitam et naturam finitam, quod divina essentia simplicissima nullam admittens compositionem nullis afficitur accidentibus et nullis notis individuantibus absolutis, sed natura humana esset numero una in pluribus hypostasibus, sicut est unitas divinae naturae in tribus personis. Unde qui hanc sequens philosophiam diceret, Patrem, Filium, Spiritum Sanctum unum esse Deum, sicut Petrus, Paulus, Barnabas sunt unus homo; in unitatem Dei et singularitatem divinae naturae in tribus personis distinctis non negaret, immo vero diserte adstrueret; sed illustrationem et intelligentiam veritatis revelatae ex falsis principiis philosophicis desumere, adeoque error non esset theologicus sed philosophicus.

Iam vero haec principia philosophica aliqui secutus esse videtur s. Gregorius Nyssenus. Obiicientibus, ex consubstantialitate trium personarum sequi tres esse Deos, sicut sunt homines tres, Nyssenus respondet: tres homines abuso sermonis dici, ex principiis scientiae debere dici tres hypostases et unum hominem, quia unam habent humanitatem et ideo, quatenus homo sunt, nec distinguntur invicem nec numerari debent; unde multo etiam magis simplicissima natura divina una in tribus non tres Deos constituit, sed unus est Deus. Quam luculenter Nyssenus asseruerit numericam unitatem divinae naturae, superiorius vidimus; non ergo hanc unitatem negat nec unitatem Dei talem solum adstruit, qualis unitas trium hominum ex rei veritate est, sed qualis unitas humanae naturae in illis principiis philosophicis asseritur, quae est unitas realis et numerica. « Dicimus igitur, inquit, abusum quedam esse consuetudinis, ut eos qui natura discreti non sunt, per ipsum naturae nomen plurilater nominem ac dicamus: multi homines; cui simile est, si quis dicat: multae naturae humanae... Multi quidem sunt eandem sortiti naturam, unus vero in omnibus est homo... Sed hypostaseon quidem ratio per eas, quae in unoquoque considerantur proprietas, disputationem admittit et per computationem in numero consideratur; natura vero una est, ipsa secum unificata, ac individua prorsus unitas (*μονάς*) est, quae neque adiectione augetur neque subtractione mi-

nitur; sed, quod est, unum permanens, etiamsi in multis esse cernatur, indivisibilis, continua, integra est, quae non simul cum singularibus, qui eius participes sunt, dividitur... ut multo rectius fuerit errantem in nobis consuetudinem corrigeret et non amplius naturae nomen ad multitudinem extenderet, quam consuetudini servientes errorem qui hic latet, etiam ad divinum dogma transferret.... Igitur unus nobis confitendus est Deus, iuxta Scripturæ testimonium: audi Israël, Dominus Deus tuus Dominus unus est; etiamsi nomen deitatis ad totam pertineat sanctam Trinitatem » Gregor. Nyss. l. ad Ablavium T. II. p. 449; l. de commun. notion. T. I. p. 915. seqq. Non valde dissimilia ex Nysseno derivata habent auctor dialogi de Trin. (inter Opp. Athanas.) et Theodor. Abucara opuse. II.

THESES X.

De SS. Trinitate professio catholica eadem ante Conc. Nicaenum demonstratur ex Patribus III et II saeculi,

• Eadem fides, quam Cœn. Nicaenum et Patres deinceps confirmarunt, tradita erat inde ab Apostolis in universali professione et praedicatione Ecclesiae. Patres enim Martyresque superioris aetatis contra errores sibi invicem contrarios et dogmati Ecclesiae repugnantes, sicut personarum distinctionem ita unitatem deitatis diserte vindicabant eadem sensu licet non iisdem semper formulis et explicandi modis, quibus deinceps dogma definitum est a Patribus Nicaeis et subsequentibus. Quando vero Patres illi velutios pro inde haereses suæ aetatis potissimum insistebant distinctioni reali personarum, unitatem naturam supponerent velut concessam ab adversariis, non autem distinctionem nem hypostaseon ad ipsam naturam extendisse censerit possunt, licet modum distinctionis plerumque non clare exposuerint. *

Duo praestabimus in hac thesi: primum considerabimus antenicaenorum Patrum doctrinam explicitam de unitate deitatis in personis distinctis, quae sunt unus Deus; tum spectabimus rationem, qua aliquando solam distinctionem vehementius urgent supposita unitate velut concessa et adserita ab ipsis adversariis, demonstrabimusque nunc adhuc solum ex generalibus quibusdam principiis, Patres ob oculos habuisse non naturae sed personarum distinctionem,

Franzelin, DE DEO TRINO SEC. PERS.